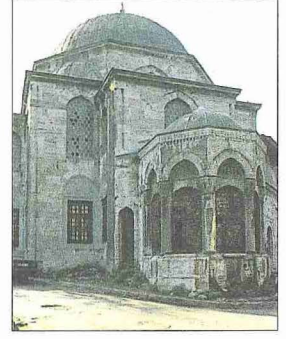

radan örülmüş sivri kemerli bir açıklık vardır. Girişin önündeki basamaklı sahanlığın aslında tevhidhâne duvarı ile iki adet sütuna oturan ahşap bir sayvanla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Tevhidhânenin, girişin yer aldığı kuzey kenarı ve mihrabın bulunduğu güneydoğu kenarı dışındaki diğer kenarlarında altı üstlü ikişer pencere vardır. Alttakiler dikdörtgen açıklıklı ve demir parmaklıklı, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı pencerelidir. Yarım sekizgen hücre si ve dilimli kavsarası ile mihrap sade görünümündedir. Yapının iç köşeleri mihrap ile aynı biçimde, ancak çok daha ufak boyutlu nişlerle hafifletilmiştir. Kuzey, kuzeybatı ve batı kenarları boyunca devam eden fevkanî kadınlar mahfilini taşıyan ahşap eliböğründelerin alt kesimleri küçük mukarnaslar, alınları da zamanla silikleşmiş, klasik üslupta kalem işleri ile süsülmüştür.

Birbirleriyle bağlantılı bir bütün oluşturan türbe ile sebil, arsanın kuzeydoğu köşesinde cadde ile sokağın kavşağında yer alırlar. Türbe, kare planlı, kubbesi tromplarla donatılmış bir merkezî sofa ile girişin bulunduğu kuzeybatı kenarı dışında, diğer üç kenarın ortasında, bunların üçte biri genişliğinde düz örtülü birer eyvandan oluşmaktadır. Türk-İslâm mimarisinde sivil mimariden kaynaklanan ve en erken dönemlerden itibaren medreselere, tarikat yapılarına ve hamamlara da uygulanan bu ünlü tasarım şemasının XVII. yüzyılda bir türbe de karşımıza çıkması, ayrıca söz konusu türbenin aynı özelliğe sahip Revan ve Bağdat köşklerinin çağdaşı olması dikkat çekicidir. Sekizgen kasnaklı merkezî kubbe, kare planlı orta mekânın beden ve eyvan duvarları farklı yükseklik-

lerde tutularak türbenin hareketli ve plastik bir dış görünümüne sahip olması sağlanmıştır. Tevhidhânedekiler gibi iki sıra pencere ile aydınlanan türbenin girişi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yenilediği anlaşılan, barok üslupta kalem işleriyle süslü, ahşap direkli bir revakla donatılmıştır. Buna karşılık içeride devrinden kalma kalem işleri dikkati çekmektedir. Ana yönlerden kaydırılmış ek senlere oturan türbe ile doğu-batı doğrultusunda uzanan ve türbeye iki noktada teğet olan çevre duvarı arasında üstü açık üçgen şeklinde bir alan kalmakta, sokaktan buraya açılan geniş bir ziyaret penceresinden türbe pencereleri aracılığı ile iç mekâna bakılabilmektedir. Türbenin kuzeydoğu yönündeki eyvanına bitişen sekizgen planlı ve kubbeli sebilin beş kenarı dışarı açılmaktadır. Bu kenarların köşelerine yerleştirilmiş olan sütunlar baklavali başlıklar ve sivri kemerlerle taçlandırılmıştır. Tezgâhlarla donatılmış olan kenarlarda sivri kemerlerin altında, açıklığı geometrik taksimatlı tunçtan şebekelerle kapatılmış dilimli kemerler görülmektedir. Sivri kemerlerin aynaları alternatif olarak rûmî ve geometrik yıldız motifli mermer şebekelerle zenginleştirilmiş, ayrıca kemerlerin arasındaki alanlar rûmî kabartmaları ile doldurulmuştur. Mukarnaslı saçak silmesinin altında Bayram Paşa Külliyesi'nin, 1044 (1634-35) tarihini veren yegâne kitâbesi uzanmaktadır. Haseki caddesi üzerinde sebilin biraz batısında yer alan çeşme, türbenin çevre duvarına bitiştiği noktada inşa edilmiştir. Kaval silmeli çerçeve içinde yer alan sivri kemeri, kırık kaş kemerli ayna taşı ve bugün ortadan kalkmış olan kurşun kaplı ahşap saçağı ile bu çeşme XVII. yüzyılın geç klasik üslubunu yansıtır.

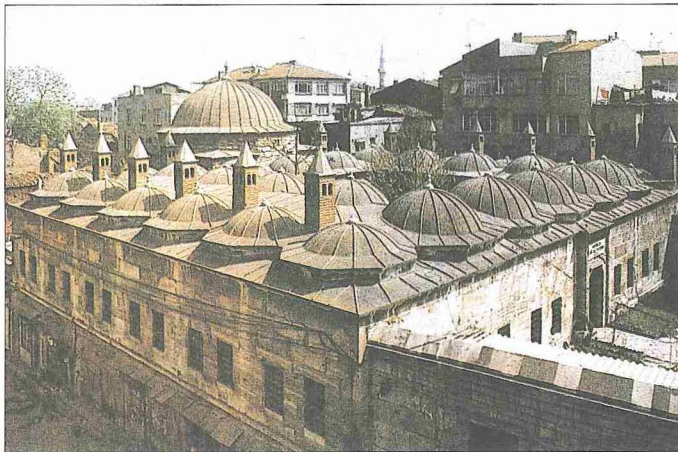
Bayram Paşa Türbesi - ve Sebili - Haseki / İstanbul

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 58-59; *Âsîâne Tekkeleri*, s. 6; *Mecmûa-i Cevâmi'*, I, 18-19, nr. 34; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 3; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 38-39; H. C. Gurliç, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1912, III, rs. 18°; İ. Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 23; a.m.f., "Türk Mimarları", *Arkitekt*, sy. 2, İstanbul 1937, s. 59-60; Semavi Eyice, *İstanbul Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 86-87; a.m.f., "Mimar Kasım Hakkında", *TTK Belleten*, XLIII/172 (1979), s. 767-808; E. Hakkı Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul 1958, pafta D 3; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 35; Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1968, s. 103; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul 1975, s. 175-178; a.m.f., "İstanbul Haseki'de Bayram Paşa Külliyesi", *Ord.Prof.Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 397-410; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 262-263; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 340-341; K. Otto-Dorn, "Osmannische Ornamentale Wandmalerei", *KOr*, I (1950), s. 45-54, rs. 3; Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *TED*, sy. 7-8 (1976-77), s. 277-392; Reşad Mimarçoğlu, "Baba Efendi (Şeyh)" ve "Babaefendi Dergâhı", *İst.A*, IV, 1738; Şükrü Naili Bayraktar, "Bayrampaşa Kütüphanesi", a.e., IV, 2306; Hakkı Göktürk, "Bayrampaşa Medresesi, Mektebi, Sebili, Tekkesi, Tekke Mescidi ve Türbesi", a.e., IV, 2306-2308.

M. BAHA TANMAN

Bayrampaşa Medresesi - Haseki / İstanbul

BAYRAM SALÂSİ

Dinî müzikde salâ formunun bir çeşidi.

Arapça "dua" mânasına gelen salâ (salât صلوات), dinî müzikde Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet ve selâm temenni eden, belli bestesiyle okunan çeşitli güftelere verilen genel addır. Cami müzikisi formları arasında yer alan ve sözleri Arapça olan salâlar okundukları yer ve zamana göre sabah salâsı, cenaze salâsı, bayram salâsı, salât-ı ümmiyye gibi adlarla anılırlar.

Bayram salâsı aynı zamanda cuma günleri de okunduğundan "bayram ve

cuma salâsı" adıyla da anılır. Bu salâ bayram namazları ile cuma namazından önce müezzin mahfelinde okunurdu. Subhi Ezgi, Hatîb Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelendiğini kaydettiği Bayatî makamındaki bu eserin güfte ve notasını *Türk Musikisi ve Temcit-Na't-Salât-Durak* adlı eserlerinde neşretmiştir (bk. bibl.). Güftesini kimin yazdığı bilinmeyen bu salânın metni şöyledir:

ليس العيد لمن لبس الحديد
انما العيد لمن خاف من الوعيد
ليس العيد لمن ركب البطايا
انما العيد لمن ترك الخطايا
ليس العيد لمن بسط البساط
انما العيد لمن تجاوز على الصراط
ليس العيد لمن تزين بزينة الدنيا
انما العيد لمن تزود بزاد التقوى
ليس العيد لمن نظر انواع الالوان
انما العيد لمن نظر جمال الرحمان

Camilerde salâ şu şekilde okunurdu: Müezzinler tarafından hep birlikte "Yâ Mevlâ Allah!" denildikten sonra bir müezzin "ليس" ile başlayan bir cümle okur, ardından yine birlikte "Yâ Mevlâ!..." kısmı okunurdu. Bu şekilde cümleler bittikten sonra bir müezzin tarafından "وصل وسلم على اسعد وأشرف نور جميع الانبياء والمرسلين" ibaresi terennüm edilir ve bunu müezzinlerin "والحمد لله رب العالمين" demesi takip ederdi. Böylece sona eren salânın ardından da bir dua yapılırdı. Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*'nde bu salânın ayrıca minarede de okunduğunu kaydetmekte, ancak icrası hakkında bilgi vermemektedir.

Günümüzde bu şekilde bayram ve cuma günleri cami içerisinde salâ okuma âdeti kalkmış olup sadece bazı camilerde bu salânın dışında, değişik güfte ve bestesiyle minarede okunan bir salâ icrasına şahit olunmaktadır (bk. SALÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 8; III, 63, 65-66; IV, 2-3; a.mlf., *Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1946, s. 13-14; Ergun, *Antoloji*, I, 28; Öztuna, *BTMA*, I, 150.

NURİ ÖZCAN

BAYRAMİYYE

Hacı Bayrâm-ı Velî
(ö. 833/1429-30)

tarafından Ankara ve çevresinde
kurulan bir Türk tarikatı.

Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir mutasavvıf tarafından kurulmuş ilk Türk tarikatı olan Bayramiyye daha kurucusunun sağlığında Ankara ve çev-

resinde büyük bir yaygınlık kazanmıştı. Tarikat hakkındaki bilgiler sadece Türk kaynaklarında yer alır. Kaynaklarda sohbeti gayet müessir olduğu ve birçok kişiyi "zirve-i velâyet"e erıştirdiği (Lâmîî, s. 684; Hüseyin Enîsî, s. 103) bildirilen Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatından sonra Bayramiyye, Akşemseddin'e (ö. 863/1459) nisbet edilen Şemsiyye ve Ömer Sikkînî'ye (ö. 880/1475) nisbet edilen Melâmiyye adlı iki büyük aslı kola ayrılmış, esas Bayramiyye adı geçen kollardan ilki tarafından sürdürülmüştür.

Silsilesi. Bayramiyye'nin silsilesi konusunda iki ayrı görüş vardır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şeyhi olan Hamîdüddin Aksarâyî'nin (ö. 815/1412) müşşidinin kimliği ve mensup olduğu tarikat Bayramiyye'nin silsilesindeki farklılığın temel sebebini teşkil eder. Hamîdüddin'in tarikat silsilesi, Erdebil'de intisap ettiği Hâce Alâeddin Ali Erdebilî (ö. 832/1429) ve Sadreddîn-i Erdebilî (ö. 794/1391) vasıtasıyla Safeviyye tarikatının kurucusu Safiyyüddin-i Erdebilî'ye (ö. 735/1334) ulaşır. Silsile Safiyyüddin'den sonra İbrâhim Zâhid-i Geylânî'de (ö. 690/1291) Halvetiyye (Harîrîzâde, I, vr. 343^a; *Tomar-Halvetiyye*, s. 18), Kutbüddin-i Ebherî'de Ebheriyye (Harîrîzâde, I, vr. 33^b), Ebû'n-Necîb es-Sühreverdi'de Sühreverdiyye (a.g.e., II, vr. 149^a) silsilesiyle birleşir; Cüneyd-i Bağdâdî ve Hasan-ı Basrî vasıtasıyla Hz. Ali'ye varır.

Safiyyüddin'den itibaren "Erdebil sûfîleri" diye anılan, ilik Osmanlı padişahlarının da saygı duydukları ve "çerâğ akçesi" adıyla her yıl değerli hediyeler gönderdikleri bu sûfî aile ve tarikat başlangıçta Sünnî ve Halvetî iken Hâce Alâeddin ile Şeyh Şah diye anılan oğlu İbrâhim (ö. 851/1447) dönemlerinde Şiîleşmeye başlamış, Hâce Alâeddin'in torunu Şeyh Cüneyd zamanında ise tam anlamıyla Şiî-Bâtînî bir hüviyet kazanmıştı (Hinz, s. 7-9). Bayramiyye'nin Melâmiyye kolu mensupları Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî'nin Hâce Alâeddin Erdebilî yoluyla yürüyen bu Halvetî silsilesinin benimsemiş ve Anadolu'ya velâyet sırrını ilk olarak onun getirdiğini iddia etmişlerdir (Sarı Abdullah, *Semerâtü'l-fuâd*, s. 230).

Öte yandan Lâmiî Çelebi (*Nefehat Tercümesi*, s. 683) ve ondan naklen Hüseyin Enîsî (*Menâkıb-ı Akşemseddin*, s. 96), Hamîdüddin'in tarikatı zâhiren Hâce Alâeddin'den almakla birlikte Üveysî olduğunu ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin ruhaniyetinden feyiz aldığı söylerler. Enîsî Bayra-

miyye'nin silsilesini Hacı Bayrâm-ı Velî, Hamîdüddin Aksarâyî, Şâdî-i Rûmî, İbrâhim el-Basrî ve Ebû'l-Hasan el-Harakânî vasıtasıyla Bâyezîd-i Bistâmî'ye ulaştırır. Silsile Harakânî'de Bâyezîd'in temsil ettiği tarik-i Tayfûriyye ve dolayısıyla Nakşibendiyye silsilesiyle birleşir. Enîsî, Bâyezîd'den sonra Nakşibendiyye'nin Hz. Ebû Bekir'e ulaşan ve daha yaygın olan Bekrî silsilesini değil Hz. Ali'ye ulaşan Alevî silsilesini kaydeder (*Menâkıb-ı Akşemseddin*, s. 82-83). Bayramî silsilesini veren bir başka belgede Bâyezîd'den sonra Bekrî silsilenin de verildiği görülmektedir (Bayramoğlu, II, belge nr. 144). Enîsî'nin kaydettiği silsile La'lîzâde Abdülbâkî'nin *Sergüzeşt*'inde (s. 15) ve *Tibyân*'da (I, vr. 172^b) bazı küçük farklarla yer almaktadır.

Hamîdüddin'in Hâce Alâeddin'e intisabından önce Şam'da Hankâh-ı Bâyezîd'de uzunca bir süre kalarak burada kimliği tesbit edilemeyen bir şeyhten feyiz aldığı bilinmektedir. Bu şeyh eğer Enîsî'nin naklettiği silsilede adı geçen ve Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden olması muhtemel bulunan Şâdî-i Rûmî ise bu durumda Hamîdüddin'in Nakşibendiyye ile ilgili ortaya çıkar. Nitekim Sarı Abdullah Efendi Bahâeddin Nakşibend'in halifelerini sayarken bu adı da zikreder (*Semerâtü'l-fuâd*, s. 131). Hamîdüddin ayrıca babasından Ebheriyye hilâfeti almış (*Tibyân*, I, vr. 172^a) ve meşhur Molla Fenârî'ye bu tarikattan icâzet vermiştir (*Tibyân*, I, vr. 33^b).

Enîsî'nin Hâce Alâeddin'in adını dahi anmadan Bayramiyye'nin silsilesini Bâyezîd-i Bistâmî'ye bağlamasına karşılık Sarı Abdullah Efendi Hamîdüddin'in asıl feyiz kaynağının Hâce Alâeddin olduğunu söyleyerek Bayramiyye'yi Safeviyye'ye bağlamış (*Semerâtü'l-fuâd*, s. 227) ve Nakşibendiyye ile Halvetiyye'yi birleştiren bir tarikat olarak tarif etmiştir (*Cevheretü'l-bidâye*, vr. 273^b). Torunu La'lîzâde Abdülbâkî de aynı ifadelerle Sarı Abdullah'ı tekrar eder (*Sergüzeşt*, s. 16). Harîrîzâde Bayramiyye'yi Safeviyye'nin bir kolu olarak gösterir ve yukarıda anlatılan her iki silsileyi de zikreder (*Tibyân*, I, vr. 172^b vd.). Bu silsilelerden ilki Melâmiyye, ikincisi Şemsiyye kolu mensuplarınınca muteber kabul edilir.

Tarihçesi. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, şeyhi Hamîdüddin'in Aksaray'da vefatından sonra Ankara'ya dönüp irşad faaliyetine başladığı 815 (1412) yılını Bayramiyye'nin kuruluş tarihi olarak kabul etmek mümkündür. Bu tarihten itibaren II. Murad tarafından Edirne'ye çağırılma-